

Paraguay

Szente-Varga Mónika

Vannak olyan magyar nyelvre lefordított művek, amelyek Paraguayhoz kötődnek, mint Gerald Durrell: *A részeg erdő*, Graham Greene: *Utazások nagynénémmel* és *A tiszteletbeli konzul*, továbbá Augusto Roa Bastos (1917–2000) paraguayi író egyes munkái.³⁴¹ Paraguay azonban szinte ismeretlen Magyarországon.³⁴²

Gazdaság

A paraguayi gazdaság motorja a növénytermesztés és az állattartás. A bruttó hazai termék több mint 20%-át a primer szektor adja, itt dolgozik a munkaerő egyötöde.³⁴³

A legdinamikusabban fejlődő ágazat a szóján alapul. Paraguay a világ 6. legnagyobb termelője az Amerikai Egyesült Államok, Brazília, Argentína, Kína és India után, és a 4. legfontosabb exportőr (2015). A szója döntő többségéből állati takarmány lesz, kisebb hányadát szójaolajként és biodízelként hasznosítják.³⁴⁴ A zöld arany azonban nemcsak gazdagságot hoz, hanem komoly feszültségek és problémák forrása, úgymint birtokkoncentráció, erősödő monokultúra, a biodiverzitás csökkenése és az erdők összezsugorodása. Az OXFAM szerint a 21. század első évtizedében a szójatermelő területek megduplázódtak, s jelenleg a megművelt föld 80%-án ezt az egy növényt termeszti az országban.³⁴⁵

Az erdők eltűnéséért az állattenyésztés is felelős. Az ország szarvasmarha-állománya 12–14 millió állat, 2020-ra szeretnék elérni a 20 milliót. Paraguay a legnagyobb szarvasmarhahús-exportőrök közé tartozik, 2016-ban a világon a hetedik, Latin-Amerikában az első

³⁴¹ *Az embernek fia* című regény először 1975-ben jelent meg a Magvető kiadásában, majd 2008-ban átdolgozva, a Noran gondozásában [ford.: Tóth Éva]. Magyar nyelven kiadott novellái: *A szökés* [ford. Hardi Emília]; *S küzdöttek hajnalig* [ford. Szőnyi Ferenc].

³⁴² Paraguayi témájú kutatásokat végez Rojas Mónika középiskolai tanár és könyvtáros. *Hírünk a nagyvilágban – a paraguayi kultúra magyar kapcsolatai* címmel az Országos Széchényi Könyvtárban tartott előadást 2013. január 21-én. Az előadás tanulmányváltozata: ROJAS Mónika (2013): *Paraguayi magyarok – magyarok Paraguayban*. In BOKA László szerk.: *Esemény és narratíva. Történetiség – elbeszélés(ek)- interpretáció*. Bp., Gondolat – Országos Széchényi Könyvtár. 314–320. Írásai olvashatók az *Artportal* és a *Lazarillo* webfelületeken. Szintén paraguayi vonatkozású ASQUI Kristóf (2012): *Függetlenség vagy halál! Geopolitikai kihívások a Paraguay folyó mentén (XVI. század – 1870)*. *Hadtudományi Szemle*, 5. évf. 1–2. sz. 87–96.

³⁴³ *The World Factbook*, 2017. Washington D. C., CIA.

³⁴⁴ OSAVA, Mario (2016): Soy Fuels Industrialization in Paraguay. *Inter Press Service*, 2016. 03. 23. Forrás: www.ipsnews.net/2016/03/soy-fuels-industrialisation-in-paraguay/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 20.)

³⁴⁵ GUEREÑA, Arantxa – RIQUELME, Quintín (2013): *The Soy Mirage. The limits of corporate social responsibility*. Oxford, Oxfam Research Reports. 3.

volt, megelőzve mind Uruguayt, mind Argentínát.³⁴⁶ A húst többek között Oroszországba, Chilébe, Hongkongba, Brazíliába és Izraelbe szállítják.

A szubtrópusi éghajlatú Paraguay búzatermelő és búaexportáló ország. 147 millió dollár értékben szállított külföldre (2016), ezzel Argentína és Mexikó után Latin-Amerikában harmadik. Összehasonlításképpen, a paraguayi búaexport értéke nagyjából egyharmada az itthon termeltnek.³⁴⁷

Paraguay világszínvonalon az organikus cukor exportjában,³⁴⁸ a cukorhelyettesítő stevia termelésében is kiemelkedő, a második legfontosabb exportőr a világon.³⁴⁹ A cukor legfőbb vásárlója az Amerikai Egyesült Államok.

A mezőgazdaságon és az állattenyésztésen túl mindenképpen megemlítené az elektromos energia, amely Paraguay jelentős kiviteli cikke. A világ legnagyobb elektromosenergia-exportőrei közé tartozik (2016-ban a negyedik). A termelés döntő többségét a Brazíliával közösen épített *Itaipu Binacional* vízerőmű adja.

Komoly lehetőségeket jelent Paraguay számára a jövőt tekintve, hogy az országban titán- és uránmezőket fedeztek fel. A 2010-ben a brazil határ közelében, Alto Paraná területén talált titán a Föld eddig fellelt legnagyobb készlete lehet.³⁵⁰

Az ország kiemelkedő kereskedelmi partnere a szomszédos Brazília. Utóbbi helyre irányul a paraguayi export 35%-a, s innen származik az import egynegyede (2016). A kivitel Argentínába (10%), Oroszországba (7,75%) és Chilébe (6,1%) jelentős. Import tekintetében Kína áll az első helyen (27,1%), ami azért is figyelemre méltó, mert Paraguay az egyetlen dél-amerikai állam, amely Tajvannal tart fenn diplomáciai kapcsolatot.³⁵¹

Társadalom

2016-ban az egy főre jutó vásárlóerő-paritáson mért GDP Paraguayban 9567 dollár volt, kevesebb mint a fele a hasonló geostratégiai helyzetű, szintén ütközőállam Uruguaynak, ahol meghaladta a 20 000 dollárt. Ráadásul ezek az értékek óriási társadalmi különbségeket rejtene. A gazdagok és a szegények közötti szakadék Paraguayban a legmélyebb: itt vannak a legszükségesebb földbirtokviszonyok a világon,³⁵² a Gini-együttható pedig 50 feletti értéket

³⁴⁶ COOK, Rob (2017): World Beef Exports: Ranking of Countries. *Beef Market Central*, 2017. 12. 17. Forrás: <http://beefmarketcentral.com/story-world-beef-exports-ranking-countries-146-106903> (Letöltés ideje: 2017. 12. 18.)

³⁴⁷ WORKMAN, Daniel (2017): *Wheat exports by country*. *World's Top Exports*. Forrás: www.worldstopexports.com/wheat-exports-country/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 08.)

³⁴⁸ AMBRUSTER, Bill (2012): How Sweet It Is. Paraguay is top supplier of organic sugar imports. *Datamyne*. Forrás: www.datamyne.com/blog/markets/how-sweet-it-is-paraguay-is-top-supplier-of-organic-sugar-imports/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)

³⁴⁹ *Stevia: Industrializarán producción con fuerte inversión*. *La Nación*, 2017. 02. 14. Forrás: www.lanacion.com.py/2017/02/14/stevia-industrializaran-produccion-fuerte-inversion/ (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

³⁵⁰ *South American Countries Mineral Industry Handbook* (2015). Vol. 1. Washington D. C., International Business Publications. 38.; ARCE, Eduardo (2010): Paraguay será centro de producción mundial de titanio. *BBC Mundo*, 2010. 11. 30. Forrás: www.bbc.com/mundo/noticias/2010/11/101130_paraguay_titanio_descubrimiento_pea (Letöltés ideje: 2018. 01. 29.)

³⁵¹ OEC (2016b): *Paraguay*. Forrás: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/pry/> (Letöltés ideje: 2017. 12. 20.)

³⁵² Az 50 hektárnál kisebb birtokok a farmok 91%-át teszik ki. A farmok 8,7%-án összpontosul a mezőgazdasági terület 94%-a. Forrás: BTI (2016): *Paraguay Country Report*. Gütersloh, Bertelsmann Stiftung. 16.

mutat (51,7%, 2016), csaknem kétszer annyit, mint Magyarországon (28,2%). A 21. század első évtizedében a szegénység csökkent Paraguayban, azonban ez a tendencia az utóbbi években megváltozott. 2015-ben a lakosság 26,58%-a, 2016-ban a 28,86%-a élt a szegénységi küszöb alatt.³⁵³ Bár a 2,4%-os változás talán nem tűnik soknak, több más dél-amerikai államban a kedvezőtlen világgazdasági helyzet ellenére is sikerült a szegénységi mutatókat némileg mérsékelni, például Ecuadorban, Peruban és Uruguayban.³⁵⁴ Jelenleg csaknem minden harmadik paraguayi szegény. A gyerekek a leginkább veszélyeztetettek, becslések szerint 136 ezren tengődnek mélyszegénységben, s rajtuk kívül közel félmillióan nélkülöznek még. Összességében a gyerekek 40%-a él szegénységben.³⁵⁵ Az emberi fejlettségi indexen Paraguay csak a 110. (HDI index, 2015).

Az országban 6,73 millió fő él mintegy 400 000 km²-en. A népsűrűség alacsony, átlagosan 17 fő/km² (2016).³⁵⁶ A lakosság eloszlása egyenlőtlen: a Paraguay folyótól nyugatra levő területek csaknem néptelenek, a folyótól keletre, az ország területének 60%-án él a paraguayiak 98%-a.

Míg vagyoni és földrajzi megoszlásában nagy különbségek mutatkoznak, a népesség etnikai tekintetben homogén, több mint 95%-a mesztic. Ez az érték kiemelkedően magas Latin-Amerika más mesztic országaihoz képest, ahol az európaiak és a bennszülöttek keveredéséből létrejött etnikumhoz tartozik az állampolgárok legnépesebb hányada, mint például Nicaraguában (69%) és Mexikóban (62%).³⁵⁷ Paraguay esetében az okok a függetlenedés utáni első vezető, Dr. José Gaspar Rodríguez de Francia az 1810-es évektől 1840-ig tartó diktatórikus irányításához nyúlnak vissza. Az *El Supremo* az etnikai keveredést és annak előmozdítását kulcskérdésként kezelte.

A bennszülött lakosság jelenlegi aránya nagyon alacsony, 2% körül mozog. Ebben nemcsak a meszticizálódás, hanem az indián közösségek erőszakos felszámolása is szerepet játszott. Utóbbira példa a vadászó-gyűjtögető életmódot folytató aché indiánok irtása (szisztematikus vadászat, koncentrációs táborok) Alfredo Stroessner diktatúrája (1954–1989) alatt. Kétségbeejtő helyzetükre, az országban zajló genocídiumra Mark Münzel német antropológus próbálta a nemzetközi közvélemény figyelmét felhívni a hetvenes évektől.³⁵⁸ Szemléletváltást mutat, s a világsajtóban is visszhangra lelt, hogy 2008-ban Fernando Lugo

³⁵³ Paraguay: 40 % de la población infantil vive en pobreza. *TeleSur Noticias*, 2017. 07. 26. Forrás: www.telesur.tv/net/news/Paraguay-40-de-la-poblacion-infantil-vive-en-pobreza-20170726-0024.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

³⁵⁴ *Social Panorama of Latin America 2017*. Briefing paper, UN-ECLAC. 83.

³⁵⁵ *La infantilización de la pobreza: el 40% de los niños vive en hogares con un ingreso per cápita inferior a 21 mil guaraníes por día*. Universidad Católica "Nuestra Señora de la Asunción". Forrás: www.universidadcatolica.edu.py/wp-content/uploads/2018/09/ucdoc_1500308619.pdf

³⁵⁶ Paraguay. Country profile. The World Bank. Forrás: http://databank.worldbank.org/data/Views/Reports/ReportWidgetCustom.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=PRY (Letöltés ideje: 2017. 12. 12.)

³⁵⁷ *The World Factbook* 2017.

³⁵⁸ Munkáját említi, és kitér az indiánok helyzetére a Dornbach Mária által szerkesztett *A naptestű Pa'i. Guaraní mítoszok és mesék* című könyv utószavában Salvador Bueno. Mark Münzel egyik tanulmányát *Genocídium, etnocídium és a néprajzkutatás: A kelet-paraguayi achék* cím alatt 2001 óta magyarul is olvashatjuk, a „Primitív” kultúrák, ősi hitek, modern genocídium: Politikai antropológiai és etnológiai forrástanulmányok című kötetben jelent meg.

elnök indiánügyi miniszterré nevezte ki Margarita Mbywangi aché emberi jogi aktivistát.³⁵⁹ Az úgynevezett hegyi vagy vad indiánok életterei azonban eltűntek, az egyre terjeszkedő szőjaföldek, legelők és egyéb gazdasági érdekek gyűrűjében a túlélésre csak hagyományos életmódjuk feladásával van lehetőségük.

A hosszú tengerparttal rendelkező szomszédos Brazíliával és Argentínával ellentétben a szárazföld övezte Paraguay nem vált a bevándorlók gyűjtőállamává. Mégis érkeztek ide idegenek, főleg a 19. század utolsó harmadától. 1864 és 1870 között vívta Paraguay a Brazília, Argentína és Uruguay alkotta Hármasszövetség elleni háborút, amely katasztrofális demográfiai veszteségeket okozott. Az 1980-as évekig tartotta magát az az elképzelés, hogy a fegyveres harc, járványok (himlő, kolera stb.) és éhezés következtében a paraguayi embervesztesség a lakosság 50%-a körül járhatott. A paradigmaváltást Vera Blinn Reber kutatásai indították el, aki a veszteségeket 8,7–18,5% között határozta meg.³⁶⁰ A rendelkezésre álló adatok alapján Thomas Whigham és Barbara Potthast először 30% feletti, de 50% alatti értéket becsültek. A Stroessner-diktatúra 1989-es bukása után új levéltári anyagok váltak elérhetővé a kutatók számára. A Nemzeti Védelmi Minisztérium levéltárából előkerültek az 1870-es népszámlálási adatok. Ezek alapján Whigham és Potthast módosították korábbi álláspontjukat, és arra a következtetésre jutottak, hogy a veszteségek a lakosság 60–69%-át tették ki, azaz nagyobbak, mint a korábban magasnak tartott 50%-os érték.³⁶¹ A férfiak száma csökkent a leginkább, így a nők már a háború idején is átvettek hagyományos férfiszerepeket. Azonban ez nem járt sem a társadalomban, sem a politikai és családi életben fennálló patriarkális viszonyok megváltozásával.³⁶² „Azt mondhatjuk, hogy [ebben az időben Paraguay] a nők országa volt, de nem egy nőknek való ország. A nők tartották mozgásban a gazdaságot, a háború utáni újjáépítés is nagyrészt az ő kezük munkája. De ez nem jelenti azt, hogy rendelkeztek volna hatalommal [...], a politikai életből ki voltak zárva.”³⁶³ Az általános választójogot Paraguayban csak 1961-ben vezették be,³⁶⁴ utolsóként Latin-Amerikában.

A „nagy háború” előtti több mint 1 milliós lakosság a konfliktus végére nagyjából 220 000-re apadt.³⁶⁵ 1870 után indult meg a népesség növekedése, szerepet játszott ebben a belső szaporulat, a hazatérők (akik a háború alatt elmenekültek, majd visszaköltöztek) és a bevándorlók. A századfordulón az ország lakossága meghaladta a félmilliót, közülük

³⁵⁹ Életéről lásd: WEBBER, Jude (2009): Margarita Mbywangi. *The Financial Times*, 2009. 07. 04. Forrás: www.ft.com/content/1f4e11f4-6475-11de-a13f-00144feabdc0 (Letöltés ideje: 2017. 12. 12.)

³⁶⁰ BLINN REBER, Vera (1988): The Demographics of Paraguay: A Reinterpretation of the Great War, 1864–70. *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 68, No. 2. 290.

³⁶¹ WHIGHAM, Thomas L. – POTTHAST, Barbara (1999): The Paraguayan Rosetta Stone: New Insights into the Demographics of the Paraguayan War, 1864–1870. *Latin American Research Review*, Vol. 34, No. 1. 185.

³⁶² POTTHAST, Bárbara (2015): Mujeres cabeza de hogar y relaciones de género en Paraguay, siglo XIX y XX. In GHIRARDI, Mónica – VOLPI SCOT, Ana Silvia comp.: *Interpelaciones desde perspectivas Iberoamericanas a través de los casos de Argentina, Brasil, Costa Rica, España, Paraguay y Uruguay*. São Leopoldo, Oikos, Unisinos. 187.

³⁶³ “Antes se hablaba de las heroínas, y nada más”. Conversamos con Bárbara Potthast. *Ultimahora*, 2011. 08. 14. Forrás: www.ultimahora.com/antes-se-hablaba-las-heroinas-y-nada-mas-n457366.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 12.)

³⁶⁴ MILLER, Francesca (1991): *Latin American Women and the Search for Social Justice*. Hanover–London, University Press of New England. 96.

³⁶⁵ PENDLE, George (1967): *Paraguay. The Riverside Nation*. London, OUP. 84.

18 180 fő külföldi szerepelt a hivatalos kimutatásokban (1900).³⁶⁶ Nagyságrendi sorrendben: argentinok, olaszok, brazilok, spanyolok, németek, franciák, uruguayiak és britek. Az összlakosság a 20. században növekvő tendenciát mutatott: 516 000 fő (1900); 926 000 (1930); 1 168 000 (1940),³⁶⁷ 1962-re meghaladta a 2 milliót. Az előrejelzések szerint 2020-ra Paraguay 7 milliós ország lesz.³⁶⁸

Jelenleg Paraguayban a legnépesebb kisebbséget a brazilok és leszármazottjaik alkotják. Számukat 300 000 és 600 000 közé teszik. Elsősorban a paraguayi–brazil határ mentén telepedtek le. Gyakran földtulajdonosok, érdekeltségekkel a szójatermelésben. Az úgynevezett *brasiguayos* maguk mögött tudhatják a brazil állam támogatását, ezért a földkérdés Paraguayban nem pusztán belügy.³⁶⁹ 2012-ben a föld nélküli paraguayiak, az úgynevezett *carperók* és a tehetős birtokosok (köztük számos *brasiguayo*) közötti konfliktus miatt brazil fegyveres jelenlét is volt a határon.³⁷⁰

Az alapító Menno Simonsról elnevezett anabaptista felekezet hívei, a Paraguayba elsősorban orosz és német területekről, illetve Kanadából érkező mennoniták és leszármazottjaik nagyjából harmincezen vannak. Az első mennoniták még a 19. században jelentek meg az országban, többségük azonban az 1920-as és 1930-as években érkezett. Elsősorban az ország nyugati, éghajlat szempontjából kedvezőtlen felén, a száraz Chacóban telepedtek meg, s váltak tehetős gazdálkodókká (állattartás, tejipar). A siker árnyoldala, hogy a legelőterületek folyamatos növelése a biodiverzitás csökkenéséhez, és az utolsó, még vadon élő indiánok kihalásához vezethet.

Érkeztek még az országba ázsiaiak (japánok, dél-koreaiak, kínaiak és tajvaniak), közel-keleti és európai bevándorlók. A magyarok esetében szóróványközösségről beszélhetünk.³⁷¹ Bár voltak olyan családok, amelyek már a 19. században megtelepedtek az országban (például Vámosy – Wamosy), a magyar kolónia tagjai elsősorban a két világháború között érkeztek, gyakran a trianoni szerződés által Magyarországtól elcsatolt területekről. A paraguayi kormány, különösen a Bolíviával vívott Chaco-háború (1932–1935) után,³⁷²

³⁶⁶ SCOTT Keltie, J. (1911): *Statesman's Year-Book*. London, Macmillan. 1084.

³⁶⁷ Base de Datos de Historia Económica de América Latina. Montevideo–Oxford, MOxLAD.

³⁶⁸ *Paraguay Population Pyramid 2017*. Forrás: www.populationpyramid.net/paraguay/2017/ (Letöltés ideje: 2017. 11. 30.)

³⁶⁹ AYALA GODOY, Maria Paola (2014): *Migración brasileña en el Paraguay: el caso "brasiguayos", las dificultades sociales y diplomáticas que acarrea*. Foz do Iguazu, Universidad Federal de la Integración Latinoamericana. 51–55.; ALBUQUERQUE, José L. C. (2005): Campesinos paraguayos y "brasiguayos" en la frontera este del Paraguay. In FOGEL, Ramón – RIQUELME, Marcial comp.: *Enclave sojero, merma de soberanía y pobreza*. Asunción, Centro de Estudios Rurales Interdisciplinarios. 157–190.

³⁷⁰ Piden que Paraguay militarice frontera con Brasil. *ABC Color*, 2012. 03. 12. Forrás: www.abc.com.py/nacionales/piden-que-paraguay-militarice-frontera-con-brasil-378490.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 25.)

³⁷¹ KOSZORÚS Oszkár (2015): Orosházától Paraguayig. Egy ismeretlen szobrász és festőművész: Kunos Ádám. *Orosházi harangszó*, pünkösdi. 10–11.; ROJAS MÓNICA (2014): Hírünk a nagyvilágban – Kunos Ádám útja Orosházától Asunciónig. *Lazarillo*, 2014. 11. 24. Forrás: www.prae.hu/prae/lazarilloetc.php?menu_id=115&aid=310&type=2 (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.) BÁCS, Zoltán György (2010): Problemas comunes de las actividades informativas y de comunicación de las comunidades húngaras en el Uruguay y en el Paraguay durante los últimos cuatro años (Una experiencia personal). *Iberoamericana Quinceeclesiensis*, Vol. 8. 173–186.

³⁷² A háború legfőbb okai a terület vélt erőforrásai (kőolajkészlet); Bolívia külpolitikai célkitűzése, hogy a csendes-óceáni kijárat elvesztése után az Atlantikumhoz szerez kijutást, és a gazdasági világválság által generált feszültségek voltak. A háborúban mintegy 100 000 ember vesztette életét. A békét 1938-ban Buenos Airesben kötötték meg. A vitatott terület többségét Paraguay szerezte meg.

annak emberveszteségét ellensúlyozandó, támogatta a bevándorlást, a földműveseknek ingyen biztosított gazdálkodásra területet.³⁷³

A jelenleg aktuális, 1992-es alkotmány 140. cikkelye kimondja, hogy „Paraguay plurikulturális és kétnyelvű ország. A spanyol és a guaraní hivatalos nyelvek”.³⁷⁴ A spanyol inkább írásban, a guaraní szóban használatos, s a két nyelv ismerete a paraguayi identitás része. Ugyanakkor tévedés lenne azt hinni, hogy az országban csak az említett két nyelven beszélnek. Paraguay többnyelvű állam, a guaranín kívül más bennszülött nyelvek és az országba bevándorolt kisebbségek nyelvei is használatosak egyes régiókban.

Paraguay jelenleg kivándorló ország. A paraguayiak kb. 15%-a él külföldön (958 900 fő, 2013). Nagyságrendi sorrendben Argentínában, Spanyolországban, Braziliában, az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában, Bolíviában, Uruguayban, Chilében és Németországban.³⁷⁵ A paraguayi diaszpóra jelentős része tehát a szomszédos államokban él, így a modern kommunikációs lehetőségeken túl a földrajzi közelség is segíti a kapcsolattartást az otthon maradtakkal. A hazautalások 506 millió dollárról (2004) 804 millióra emelkedtek (2012).³⁷⁶

A népesség többsége ma már városokban él, az ország urbanizációs szintje (60,2%, 2017)³⁷⁷ azonban alacsonyabb, mint a szomszédos országoké. Az ország közigazgatásilag 17 tartományra és a fővárosi körzetre oszlik. A Paraguay folyótól nyugatra (*Occidente*) mindössze három megye található, a többi a folyótól keletre (*Oriente*) helyezkedik el. A legnagyobb területű egység az ország északnyugati részében található Boquerón (91 669 km²). A csaknem magyarországnyi tartományban kevesebb, mint hatvanezren élnek.

Politika

Politikai élet Stroessner alatt

A paraguayi népesség fiatal, a medián életkor 27 év, a 0–29 év közötti korosztály a lakosság 58%-át alkotja (2017).³⁷⁸ A paraguayiak többségének tehát már nincsenek személyes tapasztalatai a több mint 30 éven át tartó, és az ország modern kori történetét meghatározó Stroessner-diktatúráról.

Paraguayt megalakulása óta autoriter vagy diktatórikus irányítás jellemezte. Elkezdte a második világháborúval meginduló latin-amerikai demokratizálódási hullám is. Sőt 1947-ben polgárháború tört ki. 1948 és 1954 között pedig hat elnök váltotta egymást, többször puccsal. 1954-ben egy bajor bevándorló gyermeke, Alfredo Stroessner tábornok ragadta magához a hatalmat. De nemcsak megszerezte, hanem több mint három évtizeden keresztül meg is tartotta azt. Andrew Nickson szerint ennek öt alapvető pillére volt:

³⁷³ TORBÁGYI Péter (2004): *Magyarok Latin-Amerikában*. Budapest, Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. 165.

³⁷⁴ *Constitución Nacional* 1992. Paraguay.

³⁷⁵ *Migration and Remittances Factbook* 2016. Washington D. C., World Bank Group – KNOMAD. 206.

³⁷⁶ *Paraguay Remittances*. Forrás: <https://tradingeconomics.com/paraguay/remittances> (Letöltés ideje: 2017. 11. 30.)

³⁷⁷ *The World Factbook* 2017.

³⁷⁸ *Paraguay Population Pyramid* 2017.

kirakatdemokrácia, hatékony elnyomás, intézményesített korrupció, nacionalista ideológia és az Amerikai Egyesült Államok támogatása.³⁷⁹

A kirakatdemokrácia Stroessner esetében az a demokratikus máz, amely mögé a diktatórikus irányítást a külföld kíváncsi szemei elől – többé-kevésbé – elrejtette. Voltak például választások. Ezeken azonban csak Stroessner és az őt támogató Colorado Párt nyerhetett. Ennek legszélsőségesebb megnyilvánulása 1958-ban volt, amikor a hivatalos adatok szerint Stroessner 97,3%-ot kapott, a kongresszusba pedig csak Colorado párti politikus jutott be.³⁸⁰

A hatékony elnyomás magában foglalta a lakosság megfélemlítését és az ellenzék fizikai megsemmisítését. Erre kiváló ürügyül szolgált az 1955-ös úgynevezett 294. számú törvény, amely „a demokrácia védelmében” (*de Defensa de la Democracia*) nevet kapta. Ez büntethetővé tette azokat, akik kommunista vagy más felforgató, totalitárius eszméket terjesztettek, és/vagy fegyverrel törekedtek a meglévő kormány megdöntésére. Ezt a törvényt bárkire alkalmazni lehetett, a hatalom tehát ott csaphatott le, ahol akart.

Az elnyomás és megfélemlítés eszköze volt a nacionalista ideológia is. Aki nem támogatta a rendszert, nemcsak ellenzékinek, hanem hazaárulónak számított. A mi és ők dichotómiájában a választás leszűkült jókra és rosszakra, azaz támogatókra és ellenségekre, s hatalmas árat fizethetett az, aki az utóbbi táborba került. A nacionalizmus beleillett a rendszer önképébe, hiszen a stroessneri Paraguay a kommunista internacionalizmussal szemben határozta meg magát, ugyanakkor ellentmondásos, ha az Amerikai Egyesült Államok és Paraguay közötti szoros viszonyt nézzük.

Paraguay az Egyesült Államok perspektívájából nem számított a fontos államok közé a 19. században és a 20. század első felében. Jelentősége a második világháború idején nőtt meg elsősorban preventív célok miatt, ugyanis az USA számára fontossá vált az, hogy Dél-Amerikában a német befolyást csökkentse, illetve annak további terjedését megakadályozza. A hidegháborúban lett a „zsigerien antikommunista” Paraguay az Amerikai Egyesült Államok egyik fő és legmegbízhatóbb szövetségesévé Latin-Amerikában. A paraguayi vezetés számos módon próbálta kifejezésre juttatni lojalitását, többek között felhasználta erre a nemzetközi konfliktusokat. 1962-ben például kezdeményezte, hogy az Amerikai Államok Szervezete fegyveres módon avatkozzon be Kubában. 1965-ben Paraguay katonai erővel támogatta az Amerikai Egyesült Államok intervencióját Dominikában a baloldalinak tartott Juan Bosch elnök hatalmának megdöntésére. Az akcióban mintegy 200 paraguayi katona vett részt. Ezenkívül Stroessner felajánlotta, hogy a vietnami konfliktusba is küld paraguayi fegyveres erőt.³⁸¹

A Stroessner-rendszer egyik legfontosabb támasza az Amerikai Egyesült Államok volt. Az USA barátsága bizonyos szinten szalonképessé tette a diktatúrát, anyagi támogatása pedig nagymértékben járult hozzá a belső stabilitáshoz. 1954 és 1960 között az ország 30 millió dollárt kapott, 1962 és 1965 között 40 milliót. Ehhez hozzászámolandók a különböző, Washingtonhoz közel álló nemzetközi szervezetek kölcsönei, amelyek az 1962–1965-ös időszakban értékék a 80 millió dollárt. Továbbá az USA katonai támogatást is nyújtott, ennek értéke meghaladta a 30 millió dollárt (1946–1989).³⁸²

³⁷⁹ NICKSON, Andrew (2014): *La Guerra Fría y el Paraguay*. Asunción, El Lector. 15.

³⁸⁰ Az ellenzék nem indult a választáson. A hiányzó 2,7% érvénytelen szavazat volt. Forrás: HANRATTY, Denis M. – MEDITZ, Sandra W. (1990): *Paraguay – a Country Study*. Washington D. C., Library of Congress. 251.

³⁸¹ NICKSON 2014, 24–25.

³⁸² NICKSON 2014, 35–37.

Az Amerikai Egyesült Államokkal fenntartott felhőtlen viszony mindössze egyszer kérdőjeleződött meg, az úgynevezett Ricord-affér révén. André Ricord francia születésű náci kollaboráns volt, aki 1967-ben Paraguayban telepedett le. Asunciónban fedőüzletként éttermet működtetett, azonban kábítószer-kereskedelemből élt. „Az általa működtetett, francia avagy latin kapcsolat néven elhíresült bűnszervezet az Amerikai Egyesült Államokba csempészett heroin 50–75 százalékáért volt felelős. Ez természetesen nem sikerülhetett volna paraguayi állami tisztségviselők támogatása és aktív közreműködése nélkül.”³⁸³ Ezért, amikor az USA 1971-ben kérte a kiadatását, a paraguayi hatóságok ezt megtagadták. Washington erre az ország anyagi támogatásának teljes felfüggesztését helyezte kilátásba. A válasz nem késett, Ricordot Paraguay azonnal kiadta. A lépés sebességéből jól látszik az ország, illetve a Stroessner-rendszer függése az Amerikai Egyesült Államoktól.³⁸⁴

Az amerikai támogatás mellett az országot átszövő korrupció is a stroessnerizmus támaszai közé tartozott. Segített az ellenzék elhallgattatásában és a támogatók megtartásában. Mindenre kiterjedt: állásokra, pozícióra, áruk csempészetére vagy akár lehallgatott telefonbeszélgetések felvételeinek megvásárlására. A Stroessner-éra egybefonódott vele, a diktátor távozása mégsem hozta magával a korrupció eltűnését. Ellenkezőleg, a kilencvenes években a helyzet rosszabbodott, olyannyira, hogy 2002-ben Paraguay a Korrupció Érzékelési Indexen (*Corruption Perception Index*, CPI) 132 országból a 129. lett. Az ország akkori elnöke, Luís González Macchi (1999–2003) külföldi bankszámláiról vált hírhedtté, illetve a sajtó azt is megszéllőztette, hogy az 1999-ben 80 000 dollárért vásárolt elnöki BMW lopott jármű. Végül González Macchi 2006-ban bíróság elé került 16 millió dollár sikkasztásának vádjával. Elsőfokon hat évre ítélték, másodfokon azonban felmentették.³⁸⁵ Jelenleg Paraguay a CPI indexen 176 ország közül a 123. helyet foglalja el Mexikóval és Hondurasszal egyetemben (2016). A latin-amerikai államok közül Venezuela, Haiti, Nicaragua és Guatemala szerepeltek csak gyengébben. A *Latinobarometro* közvélemény-kutatása alapján a paraguayiak az ország legégetőbb problémáinak a munkanélküliséget (29%), a bűnözést (18%), az egészségügy helyzetét (10%) és a korrupciót (10%) tartják. Utóbbi bizonyos szintű társadalmi elfogadottságára utal, hogy csak a harmadik helyen szerepel – holtversenyben – mindössze 10%-os értékkel.³⁸⁶

Ha a Stroessner-érát nem az Andrew Nickson által felállított szempontok alapján elemezzük, azt is mondhatjuk, hogy a diktátor két legfőbb támaszát a Colorado Párt és a hadsereg alkották. A pártot 1887-ben alapították, s az 1904–1946, illetve a 2008–2012 közötti időszakokat kivéve mindig kormányon volt. Hatalmon volt Stroessner előtt, alatt és után is.³⁸⁷ Azaz a párt erősebbnek bizonyult magánál a diktatúránál. Utóbbi másik támasza a rendszerhez lojális katonaság volt. Stroessner maga is katona lévén, bizalmi embereinek jelentős része szintén a hadseregből került ki. A hadsereg tehát a hatalom részesévé vált,

³⁸³ MORA, Frank O. – COONEY, Jerry Wilson (2007): *Paraguay and the United States: Distant Allies*. USA, University of Georgia Press. 188.

³⁸⁴ NICKSON 2014, 63.

³⁸⁵ La Corte ratifica absolución del ex presidente de la República. *Última hora*, 2007. 02. 20.

Forrás: www.ultimahora.com/la-corte-ratifica-absolucion-del-ex-presidente-la-republica-n22078.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 12.)

³⁸⁶ *Informe 2017*. Buenos Aires, Corporación Latinobarometro. 61.

³⁸⁷ 2013–2018 között Horacio Cartes Colorado-párti politikus irányította Paraguayt, a 2018 tavaszi választásokat pedig ugyanebből a pártból Mario Abdo Benítez, Stroessner személyi titkárának fia nyerte meg.

ezenkívül tagjai magas anyagi megbecsülést élveztek. A tisztek fizetése az Amerikai Egyesült Államok hadseregében szolgáló tisztek fizetésével vetekedett, nyugdíjba vonulásukkor pedig a kormány földtulajdonnal honorálta korábbi szolgálataikat. A hadsereg elégedettsége elejét vette a belső erjedésnek. Mindössze közvetlenül hatalomra jutása után – 1955-ben és 1956-ban – kíséreltek meg puccsot Stroessner ellen.³⁸⁸ A következőre több mint harminc évet kellett várni.

Politikai átmenet

Paraguay megítélése az Amerikai Egyesült Államokban a nyolcvanas évekre látványosan megváltozott. Stroessner hatalomra kerülésének 30. évfordulóján, 1984-ben a *The New York Times* tudósítója a *Rettegés köztársasága* című írásában a következőképpen jellemezte az országot:

„Folyamatos ostromállapot, amely az elnököt a törvény fölé helyezi; emberek, akik időnként ellenállhatatlan kényszert éreznek arra, hogy folyókba essenek, vagy repülőgépekből zuhanjanak ki összekötözött kezekkel és lábakkal; a mindig népszerű »Előre, tábornokom!«; »Gratulálok, barátom!« csengő dallamai az elnöki palota előtt; jó pénzért rejtegetett külföldi tolvajok, vadállatok és örültek;³⁸⁹ velejéig korrupt gazdaság, [...] párt-űjság, amely mindennap 6 oldal terjedelemben, színes képeken jeleníti meg a tábornokot.”³⁹⁰

1985-ben Ronald Reagan amerikai elnök a paraguayi rendszert diktatúrának minősítette. Stroessner bukásában szerepet játszott az amerikai támogatás megszűnése, az eltelt évek, hiszen az elnök már hetven felett járt, egyre inkább előtérbe kerül ezért az utódlás kérdése, továbbá a szomszédos államokban bekövetkezett demokratikus fordulatok. Augusto Roa Bastos sokat idézett jellemzését, miszerint Paraguay egy „sziget Dél-Amerika szívében, amelyet szárazföld vesz körül”,³⁹¹ helyi kutatók a következőképp módosították a nyolcvanas évek tekintetében: „autoriter sziget a demokráciák tengerében”.³⁹²

Stroessner elnökségét végül is puccsal, 8 órás fegyveres harcot követően saját veje, Andrés Rodríguez tábornok döntötte meg. Bár ezzel a Stroessner-éra 1989-ben véget ért, az amerikai vezetés nem lehetett maradéktalanul elégedett, hiszen a tábornoknak ismert kapcsolatainak voltak kábítószercsempész-hálózatokkal (lásd például Ricord-affér), továbbá személyében újra katonatiszt került az ország élére. A hadsereg tehát nem vonult vissza a barakkokba.

Az 1990-es évek rendkívül zűrzösnek bizonyultak annak ellenére, vagy talán éppen azért, mert az előző időszakkal nem történt éles szakítás, továbbra is a Colorado Párt maradt hatalmon. Ugyan 1992-ben átkerült az irányítás a civilek kezébe, az ország vezetői továbbra

³⁸⁸ SCHEMO, Diana Jean (2006): Stroessner; Paraguay's Enduring Dictator, Dies. *The New York Times*, 2006. 08. 16. Forrás: www.nytimes.com/2006/08/16/world/americas/16cnd-stroessner.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)

³⁸⁹ Utalás arra, hogy Paraguay több háborús bűnösnek is menedéket nyújtott, többek között Josef Mengelének és Eduard Roschmannak. Továbbá Paraguayba menekült Anastasio Somoza megbuktatott nicaraguai elnök. Utóbbi 1980-ban egy utcai támadás során gerillák megölték.

³⁹⁰ VINOCUR, John (1984): A Republic of Fear. *The New York Times*, 1984. 09. 23. Forrás: www.nytimes.com/1984/09/23/magazine/a-republic-of-fear.html?pagewanted=all (Letöltés ideje: 2017. 12. 10.)

³⁹¹ ROA BASTOS, Augusto (1977): Una isla rodeada de tierra. *El Correo de la Unesco*. Forrás: www.lacult.unesco.org/doc/oralidad_06_07_56-59-paraguay.pdf (Letöltés ideje: 2017. 12. 10.)

³⁹² Idézte MORA-COONEY 2007, 209.

is a Colorado Párthoz kötődtek. A Stroessner-diktatúra utáni első civil elnök, a 19. században Dél-Amerikába kivándorolt magyar Vámosi család leszármazottja, a dúsgazdag vállalkozó, Juan Carlos Wasmosy lett. Elnökségét beárnyékolta a választási csalással, továbbá korrupcióval és sikkasztással kapcsolatos hírek.

A valódi rendszerváltás nem 1989-ben, és nem is 1992-ben következett be, hanem 2008-ban. A szavazatok több mint 40%-át Fernando Lugo volt püspök, a Nemzeti Szövetség a Változásért (*Alianza Patriótica por el Cambio*) pártkoalíció jelöltje³⁹³ szerezte meg. Az atipikus politikus, aki korábban volt vidéki tanító, pap, misszionárius Ecuadorban, vatikáni ösztöndíjas, majd püspök, demokratikus módon jutott az elnöki székbe, és békés úton vette át a hatalmat. Úgy váltotta tehát a Liberális Párt a Colorado Pártot, hogy az nem generált fegyveres konfliktust. Kérdés volt ugyanakkor az, hogy Lugo, aki az oktatásból és az egyházi szférából került Paraguay élére korábbi politikai tapasztalat nélkül, meg tudja-e a hatalmat tartani. Legfontosabb kampányígéretei közé tartozott a földreform és a Brazíliával közösen épített és működtetett Itaipu Binacional szerződésének módosítása.

A világ akkori legnagyobb vízerőműve, az Itaipu Binacional 1984-re készült el, amikor még mind Paraguayban, mind Brazíliában katonai diktatúra volt.³⁹⁴ Az eredeti szerződés alapján mindkét ország a megtermelt energia 50–50%-ára jogosult, ha azonban ezt nem használja fel, akkor a megmaradt mennyiséget el kell adnia a másik félnek. Ez Brazíliának kedvez, hiszen Paraguay fogyasztása sokkal alacsonyabb, eleinte 2%-nyi volt. Még manapság is csak 10%-ot használ fel. Az ország második legnagyobb vízerőműve, a Paraná folyón elhelyezkedő Yacretá szintén binacionális (paraguayi–argentín) együttműködés eredménye. A megtermelt energia elosztása hasonló az Itaipunál leírtakhoz. A Yacretá esetében Paraguay a fel nem használt mennyiséget csak Argentínának adhatja el; jelenleg az argentin elektromosenergia-fogyasztás 22%-át fedezi az erőmű.³⁹⁵ A legrégebbi, Acaray vízerőmű exportjának célországai szintén Argentína és Brazília. Összességében Paraguay az általa megtermelt elektromos energia 16%-át használja fel,³⁹⁶ a többit eladja. Azonban csak két vevője van, s mind Brazília, mind Argentína a világpiacinál alacsonyabb áron vásárol. Felmerült a szerződések újratárgyalásának igénye. Fernando Lugo elnökségének (2008–2012) egyik legfontosabb eredménye az Itaipu Binacionalra vonatkozó dokumentum módosítása, amely révén Paraguay bevételei jelentősen megnövekedhetnek: a jelenlegi 124 millió dollár helyett 360 millió dollárra számítanak éves szinten.³⁹⁷ Szintén kedvezőbb lenne, ha a vásárlók köre bővíthetne. Már 2011-ben tárgyalások folytak arról, hogy az Acaray által generált energiát Uruguay vagy Chile venné meg; előbbivel próbaszállításra is sor került.³⁹⁸

³⁹³ Ennek szerves része volt a Liberális Párt.

³⁹⁴ 2009 óta a kínai Három-szurdok-gát a legnagyobb.

³⁹⁵ Mapa del sistema energético argentino, Energías de mi país. *Educar*. Forrás: <http://energiasdemipais.educ.ar/mapa/#tab-hidraulica> (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)

³⁹⁶ Electricidad – generación. *Ministerio de Obras Públicas y Comunicaciones*. 2017. 02. 23. Forrás: www.ssme.gov.py/vmme/index.php?option=com_content&view=article&id=1216& (Letöltés ideje: 2018. 01. 21.)

³⁹⁷ BARRIONUEVO, Alexei (2009): Energy Deal with Brazil Gives Boost to Paraguay. *The New York Times*, 2009. 07. 26. <http://www.nytimes.com/2009/07/27/world/americas/27paraguay.html> Forrás: www.nytimes.com/2009/07/27/world/americas/27paraguay.html?mtrref=www.google.hu&gwt=pay&assetType=REGIWALL (Letöltés ideje: 2017. 12. 23.)

³⁹⁸ Exportación de energía eléctrica: Un hecho histórico. *Última Hora*, 2011. 02. 20. Forrás: www.ultimahora.com/exportacion-energia-electrica-un-hecho-historico-n404988.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 21.)

A földreform csak a meglévő birtokviszonyok módosításával lehetséges. A változtatás mellett óriási társadalmi igény jelentkezett, vele szemben ugyanakkor tekintélyes gazdasági érdekek és érdekcsoportok állnak. Lugo támogatottságának csökkenése elsősorban a földkérdéshez köthető; egyik oldal sem volt vele elégedett. Erőszakos földkonfliktusok kezdődtek; az emberáldozatokért bírálói Lugót tették felelőssé.³⁹⁹ Helyzetét tovább rontották magánéleti botrányai. Végül 2012-ben a szenátus gyorsított felelősségre vonási eljárásban az elnök eltávolítását szavazta meg. Latin-Amerikában alkotmányos puccsként értelmezték a történéseket. A Mercosur és a Dél-amerikai Nemzetek Uniója fel is függesztette Paraguay tagságát.⁴⁰⁰

A következő, 2013-as elnökválasztás legnagyobb esélyese a politikussá avanzsált dohánygyáros, Horacio Cartes volt. Fernando Lugo a következőképpen nyilatkozott róla: „Megvette a Club Libertadot,⁴⁰¹ vannak magáncégei, megvette a Colorado Pártot és most meg akarja venni az országot.”⁴⁰² Cartes Paraguay egyik legvagyonosabb üzletembere, többek között annak a *Tabacalera del Este* (TABESA) cégnek a tulajdonosa, amely a British American Tobacco szerint a brazil piacon árult hamisított cigaretták 42%-áért felelős.⁴⁰³ Pénzmosással, kábítószer-kereskedelemmel is kapcsolatba hozták a vállalkozót; amikor a nyolcvanas években letartóztatási parancsot adtak ki ellene, Brazíliába menekült. A politikában új ember, mindössze pár évvel az elnökválasztás előtt, 2009-ben csatlakozott a Colorado Párthoz. A választók szemében Cartes egyik vonzerejét épp a gazdagsága adta, úgy vélték, hogy az elnöki pozícióért nem a pénz miatt indul, s anyagi háttere kevésbé korrumpálhatóvá teszi. 2013-ban a szavazatok 45,8%-át kapta. Győzelmét a nemzetközi közösség is elismerte, beiktatásán jelen voltak Argentína, Brazília, Uruguay, Chile, Peru és Tajvan elnökei. Paraguay visszakерült a latin-amerikai politikai palettára.

A paraguayi demokrácia működésével az állampolgárok kevesebb mint egyharmada elégedett (23%, 2017), ez a latin-amerikai átlagnál (30%) némileg alacsonyabb. A lakosok leginkább az egyházban bíznak; a 77%-os érték a régióban a második legmagasabb. A hadsereg esetében a paraguayiak a mezőny közepén találhatók (40%), míg a rendőrséget illetően a mexikóikkal egyetemben a legbizalmatlanabbak (21%). A választási iroda, a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalmak, továbbá a politikai pártok mind 20% alatti értékeket értek el, többször Latin-Amerikában a legalacsonyabbat. Kitapintható a kiábrándultság; mindössze a lakosok egyötöde véli úgy, hogy az ország jó úton jár, fejlődik.⁴⁰⁴

Érdekesség a 2018-as elnökválasztással kapcsolatban, hogy indítvány született az 1992-es alkotmány azon passzusának módosítására, amely kizárja az újraválasztást. Fernando Lugo ezzel kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy ellenzi az újraválasztást, szenátorként ellene

³⁹⁹ A paraguayi Curuguaty-mészárlás: Ürügy a puccshoz. *Latin-Amerika.hu*, 2016. 06. 15. Forrás: <http://latin-amerika.hu/hirek/aktualis/3482-2016-06-15-14-01-38> (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

⁴⁰⁰ 2013 nyarán a felfüggesztést megszüntették.

⁴⁰¹ 1905-ben alapított asuncióni egyesület, az egyik legjobb paraguayi labdarúgó csapatnak tartják.

⁴⁰² Lugo: Cartes quiere comprar Paraguay. *ABC Color*, 2013. 10. 11. Forrás: www.abc.com.py/nacionales/lugo-cartes-quiere-comprar-paraguay-627499.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 23.)

⁴⁰³ NICKSON, Andrew (2013): Paraguay: Brazil's dirty little secret. *Open Democracy*. Forrás: www.opendemocracy.net/andrew-nickson/paraguay-brazil%E2%80%99s-dirty-little-secret (Letöltés ideje: 2017. 12. 11.)

⁴⁰⁴ *Informe* 2017. 22–27.

szavazott és ellene is fog voksolni a jövőben, de ha a módosítás ennek ellenére életbe lép, akkor indulna a következő elnökválasztáson.⁴⁰⁵

Kihívások

A gyéren lakott, Dél-Amerika közepén fekvő, porózus határokkal rendelkező Paraguay ideális hely, illetve útvonal a csempészet számára.⁴⁰⁶ Ennek fellegvára az ország második legnagyobb városa, a mintegy 300 000 lakosú, a hármashatár (Brazília, Paraguay és Argentína) mentén fekvő Ciudad del Este. „Dél-Amerika szupermarketjének” is nevezik, ahol minden kapható, csak általában nem eredetiben. 1998-ban például a *The New York Times* azt írta, hogy a városban vásárolható termékek 90%-a hamis.⁴⁰⁷ Ciudad del Este fiatal település, 1957-ben hozták létre, és eredetileg Ciudad Stroessnernek nevezték az ország elnök-diktátoráról.⁴⁰⁸ Brazíliával a Paraná folyón átívelő több mint 500 méteres Barátság hídja (*Puente de Amistad*) köti össze a hatvanas évek óta. Turisztikai célpont is, aminek mozgatórugója a vásárlás, továbbá az Iguazú-vízesés és az Itaipu-gát közelsége.

A paraguayi csempészet nem csak a használati cikkekre korlátozódik: ott van például a szója. Paraguay több szóját exportál, mint amennyit megtermel. Ennek oka, hogy a magas, 30%-os argentin exportvámot megkerülendő, az ott megtermelt szója egy része csempészáron Paraguayba érkezik, majd onnan paraguayi szójaként kerül a világpiacra. Sokatmondóak a statisztikák: „2011 és 2015 között Argentína szójatermelése 8%-kal emelkedett, a szójaexport ugyanakkor 6%-kal visszaesett. Eközben a paraguayi termelés 10%-kal, az export viszont 62%-kal nőtt.”⁴⁰⁹

A csempészett kábítószer útja legtöbbször Brazíliába vezet, legyen az a Paraguayon keresztül szállított bolíviai kokain vagy a helyileg megtermelt marihuána. Paraguay Dél-Amerika első, ugyanakkor a világ negyedik legnagyobb marihuánatermesztője Mexikó, az Amerikai Egyesült Államok és Nigéria után. Világpiaci részesedése 9–15% (2017

⁴⁰⁵ Paraguay: Lugo rechaza enmienda para reelección presidencial. *TeleSur TV*, 2017. 03. 04. Forrás: www.telesurtv.net/news/Paraguay-Lugo-rechaza-enmienda-para-reeleccion-presidencial-20170304-0005.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 22.)

⁴⁰⁶ SCHEINRING Endre (2013): A brazil–paraguayi–argentin hármashatárterületen párhuzamosan jelentkező biztonsági kihívások. *Biztonságpolitika.hu*, 2013. 05. 06. Forrás: <http://biztonsagpolitika.hu/publikaciok-2013/scheinring-endre-a-brazil-paraguayi-argentin-harmas-hatarteruleten-parhuzamosan-jelentkezo-biztonsagi-kihivasok-2013-majus-6> (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

⁴⁰⁷ SCHEMO, Diana Jean (1998): In Paraguay Border Town, Almost Anything Goes. *The New York Times*, 1998. 04. 15. Forrás: www.nytimes.com/1998/03/15/world/in-paraguay-border-town-almost-anything-goes.html?sec=&sspon=&&scp=3&sq=paraguay%20Tajvan&st=cse (Letöltés ideje: 2017. 12. 10.)

⁴⁰⁸ A csempészetnek ugyanakkor a 19. századra visszanyúló „hagyományai” vannak.

⁴⁰⁹ BARGENT, James (2016): Argentina, Paraguay Smugglers Use Drug Routes for Contraband Soybeans. *Insight Crime*, 2016. 11. 14. Forrás: www.insightcrime.org/news/brief/argentina-paraguay-smugglers-use-drug-routes-for-contraband-soybeans/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 10.)

és 2011),⁴¹⁰ és ez emelkedhet, mivel a megélhetési nehézségek miatt a paraguayi termelés növekvő tendenciát mutat.⁴¹¹ A paraguayi kábítószer-csempészetben komoly érdekeltségűek a legfőbb célsország, Brazília bünszervezetei, elsősorban a *Primeiro Comando Capital* (PCC), továbbá a *Comando Vermelho* (CV). A brazil befolyás növekedése, illetve a brazil szervezetek közötti harc a paraguayi erőforrásokért az erőszak fokozódásához vezethet.

Komoly kihívás továbbá a deforesztáció. Paraguay a világszerte között van az erdőirtások tekintetében (a Földön a második legmagasabb deforesztációs arányt könyvelhette el 2013-ban),⁴¹² aminek okai a szójatermesztés és állattenyésztés mellett a fakitermelés és a marihuánatermesztés. Az ország nyugati felében található Chaco régió erdősegei korábban 27 millió hektárt takartak, jelenleg azonban csak 12 millió hektárra terjednek ki. A Paraguay és a Paraná folyók közötti keleti régióban naponta átlagosan 60 hektár erdő tűnik el annak ellenére, hogy a területen 2005 óta zero deforesztációs törvény van érvényben.⁴¹³

Külkapcsolatok

Paraguay ütközőállam a két nagy szomszéd, Brazília és Argentína között. Előbbi területe, lakossága és gazdasági ereje miatt is nagyobb hatással volt Paraguay fejlődésére, éppen ezért a kétoldalú reláció nem volt mindig felhőtlen, és jelenleg is feszültségekkel terhelt. Porfirio Díaz szavait kölcsönözve: „Távol Istentől, s közel Brazíliához.”⁴¹⁴ Paraguay történelmi sérelmei Brazíliával kapcsolatban a 19. századra nyúlnak vissza. A Hármas Szövetség elleni háborúban számos atrocitás történt, ilyen volt az 1869 augusztusi piribebuyi csata utáni megtorlás, többek között a helyi kórház felgyújtása d’Eu grófja, II. Péter brazil császár végének parancsára.⁴¹⁵ A több száz beteg benn égett. Brazil csapatok szállták meg és fosztották ki Asunciónt; az országból pedig csak 1876-ban, hat évvel a harcok befejezése után távoztak. A háborúval kapcsolatos brazil iratanyag a mai napig nem kutatható.⁴¹⁶

A 20–21. században újabb problémák jelentkeztek. Ezek többek között az Itaipu Binacional által megtermelt energia elosztásához kötődtek, illetve a Paraguayban élő brazilokhoz. Brazília hajlamos fellépni a brasiguayos érdekeinek védelmében, míg Paraguay

⁴¹⁰ RADVIN, Max (2017): Drug production is booming in Paraguay, and so is drug violence. *The Washington Post*, 2017. 08. 17. Forrás: www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/08/17/drug-production-is-booming-in-paraguay-and-so-is-drug-violence/?utm_term=.4f2642a83e5c (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)

UNODC and Paraguay launch \$10 million programme to combat drugs and crime. Forrás: www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2011/November/unodc-and-paraguay-launch-usdollar-10-million-programme-to-counter-drugs-and-crime.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)

⁴¹¹ ASMANN, Parker (2017): With Farmers Lacking Alternatives, Paraguay Marijuana Production Surges. *Insight Crime*, 2017. 08. 21. Forrás: www.insightcrime.org/news/brief/paraguay-drug-production-surges-farmers-lack-alternatives/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)

⁴¹² La expansión de la soja en Paraguay. *World Wildlife Fund*. Forrás: www.wwf.org.py/que_hacemos/proyectos/iniciativa_de_transformacion_de_mercados_mti/la_expansion_soja_en_paraguay/ (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)

⁴¹³ BENÍTEZ, Aldo (2017): La impune deforestación de Paraguay. *Connectas*. Forrás: www.connectas.org/la-impune-deforestacion-en-la-region-oriental/ (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)

⁴¹⁴ Porfirio Díaz mexikói elnök-diktátor, országa az Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő viszonyáról mondta ezt, s igaz lehet akár a paraguayi–brazil relációra is.

⁴¹⁵ PORTILLO TORALES, Yolanda (2012): Los crímenes de guerra del conde d’Eu. La evolución del derecho penal paraguayano en el castigo de los crímenes de lesa humanidad. *Revista Jurídica*, Vol. 2. 144–145.

⁴¹⁶ NICKSON 2013.

szeretné azt belügyként kezelni. Nem segített a kétoldalú kapcsolatoknak az sem, hogy Brazília menedéket biztosított olyan nemkívánatos paraguayi személyeknek, mint Alfredo Stroessner. A bukott diktátor 1989-től 2006-ig, haláláig élt a szomszédos országban.

A Brazília és Paraguay közötti aszimmetrikus kapcsolat a kereskedelemben is tetten érhető: Brazília Paraguay egyik legfontosabb export- és importpartnere, míg Brazília esetében a paraguayi reláció elhanyagolható, mindössze a brazil export 1,2%-a irányul a szomszédos országba, s az import 0,9%-a származik onnan. A brazil gazdaság számára a kulcsországok Kína és az Amerikai Egyesült Államok, nem Paraguay.⁴¹⁷

Paraguay számára szintén kiemelt reláció Kína, innen érkezik a legtöbb importáru a dél-amerikai országba. Ennek ellenére Paraguay nem tart fenn diplomáciai kapcsolatokat Kínával; Tajvant ismeri el. Az Antikommunista Ligát alapító Tajvan és a stroessneri Paraguay – két, a nemzetközi rendszerben egyre inkább elszigetelődő ország – intenzív kapcsolatokat alakítottak ki egymással a hidegháború idején, s ezek 1989 után sem szakadtak meg. Tajvan gazdasági és katonai támogatást nyújtott és nyújt a dél-amerikai országnak.⁴¹⁸ A hálás Paraguay Csang Kaj-sekről⁴¹⁹ asuncióni sugárutat nevezett el, megtalálható továbbá a fővárosban a politikus bronzszobra is.

Mára a Tajvannal diplomáciai kapcsolatot fenntartó országok száma megcsappant. Ezek jelentős része Latin-Amerikában van, elsősorban a Karib-térségben és Közép-Amerikában. Kína gazdasági jelenlétének növelésével próbálja ezeket az államokat diplomáciai fordulatra rávenni: Costa Rica 2007-ben, Panama 2017-ben, a Dominikai Köztársaság 2018-ban döntött Kína mellett. Dél-Amerikában Paraguay az egyetlen olyan ország, amely Tajvant ismeri el. A szigetországnak kulcsfontosságú a paraguayi reláció, megszakadása további pozícióvesztéssel járhat a szubkontinensen. Nem véletlen, hogy 2016-ban a tajvani elnök hivatalos úton Paraguayban járt. Horacio Cartes a látogatást 2017-ben viszonzotta, a paraguayi-tajvani diplomáciai kapcsolatok felvételének 60. évfordulóján.⁴²⁰ Érdekes, hogy a paraguayi külügyminisztérium jelenlegi épületét, a történelmi Benigno López⁴²¹-palotát a kormány tajvani adomány révén vásárolta meg a 21. század elején.

A hidegháborús időszakra visszakanyarodva, a stroessneri Paraguay kialakított egy másik rendhagyó tengerentúli diplomáciai kapcsolatot is. A tajvanival ellentétben azonban ez nem élte túl a diktatúrát, s a rendszerváltás utáni paraguayi vezetés egyáltalán nem büszke rá. Sőt Juan Carlos Wasmosy nyilvánosan bocsánatot is kért Nelson Mandelától. Az apartheid miatt páriaállamként kezelt Dél-afrikai Köztársasággal Paraguay hivatalos nexust létesített a hatvanas években elsősorban gazdasági előnyök és anyagi segítség reményében. 1948-tól számítva, Stroessner a harmadik Pretoriába látogató államfő volt (1974) Portugália és Malawi vezetői után. Egy évvel később J. B. Vorster dél-afrikai elnök viszonzotta a látogatást. Megállapodás született arról, hogy a Dél-afrikai Köztársaság két cukorüzemet épít Paraguayban, beszáll a víziparba beruházásokba, hitelt biztosít, amelyből Paraguay tőle árukat és szol-

⁴¹⁷ OEC (2016a): *Brazil*. Forrás: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/bra/> (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)

⁴¹⁸ A paraguayi tisztek egy része Tajvanban tanult, ott kapott kiképzést. Ezért a hadseregen belül jelenleg is erős a tajvani lobbí.

⁴¹⁹ Csang Kaj-sek (1887–1975) katonatiszt, politikus, a Kuomintang vezetője, a Kínai Köztársaság elnöke, majd Tajvan államfője.

⁴²⁰ Taiwán celebra 60 años de amistad con Paraguay. *Nacional*, 2017. 10. 07. Forrás: www.ultimahora.com/taiwan-celebra-60-anos-amistad-paraguay-n1111876.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 01.)

⁴²¹ Carlos Antonio López paraguayi elnök (1840–1862) fia.

gáltatásokat vásárolhat, továbbá új kormányépületeket emel Asunciónban.⁴²² A Dél-afrikai Köztársaság cserébe a nemzetközi fórumokon várt támogatást.⁴²³ Paraguay az ENSZ-ben nem szavazta meg a dél-afrikai rendszer elleni szankciókat. A két állam katonai téren is együttműködött.⁴²⁴

Latin-Amerikán belül Stroessner elsősorban Brazíliához kötötte Paraguayt. Bukása után ez az irány módosult, és Paraguay inkább a másik nagy szomszéd, Argentína, illetve általánosságban Dél-Amerika felé orientálódik. 1991-ben Argentínával, Brazíliával és Uruguayjal együtt létrehozták a Dél-Amerikai Közös Piacot. A 21. század elején Paraguay szintén alapító tagja volt a Dél-amerikai Nemzetek Uniójának. Tengerpart híján Paraguaynak különösen fontos a szomszédokkal való jó viszony, kíváncsian továbbá a Brazíliától való függés mérséklése – a kapcsolatok romlása nélkül. Mindebben segíthetnek a dél-amerikai integrációs folyamatok.⁴²⁵

Felhasznált irodalom

- A paraguayi Curuguaty-mészárlás: Ürügy a puccshoz. *Latin-Amerika.hu*, 2016. 06. 15. Forrás: <http://latin-amerika.hu/hirek/aktualis/3482-2016-06-15-14-01-38> (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)
- ALBUQUERQUE, José L. C. (2005): Campesinos paraguayos y “brasiguayos” en la frontera este del Paraguay. In FOGEL, Ramón – RIQUELME, Marcial comp.: *Enclave sojero, merma de soberanía y pobreza*. Asunción, Centro de Estudios Rurales Interdisciplinarios. 157–190.
- AMBRUSTER, Bill (2012): How Sweet It Is. Paraguay is top supplier of organic sugar imports. *Data-myne*. Forrás: www.datamyne.com/blog/markets/how-sweet-it-is-paraguay-is-top-supplier-of-organic-sugar-imports/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)
- “Antes se hablaba de las heroínas, y nada más”. Conversamos con Barbara Potthast. *Ultimahora*, 2011. 08. 14. Forrás: www.ultimahora.com/antes-se-hablaba-las-heroinas-y-nada-mas-n457366.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 12.)
- ARCE, Eduardo (2010): Paraguay será centro de producción mundial de titanio. *BBC Mundo*, 2010. 11. 30. Forrás: www.bbc.com/mundo/noticias/2010/11/101130_paraguay_titanio_descubrimiento_pea (Letöltés ideje: 2018. 01. 29.)
- ASMANN, Parker (2017): With Farmers Lacking Alternatives, Paraguay Marijuana Production Surges. *Insight Crime*, 2017. 08. 21. Forrás: www.insightcrime.org/news/brief/paraguay-drug-production-surges-farmers-lack-alternatives/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)
- ASQUI Kristóf (2012): Függelenség vagy halál! Geopolitikai kihívások a Paraguay folyó mentén (XVI. század – 1870). *Hadtudományi Szemle*, 5. évf. 1–2. sz. 87–96.
- AYALA GODOY, Maria Paola (2014): *Migración brasileña en el Paraguay: el caso “brasiguayos”, las dificultades sociales y diplomáticas que acarrea*. Foz do Iguazu, Universidad Federal de la Integración Latinoamericana.

⁴²² FIG, David (1979): *South Africa's expanding relations with Latin America, 1966–1976*. Institute of Commonwealth Studies, Collected Seminar Papers 24. 151–152.

⁴²³ BRAUDE, Wolfe – THANDRAYAN, Pearl – SIDIROPOULOS, Elizabeth (2008): *Emerging Donors in International Development Assistance: The South Africa Case*. The South African Institute of International Affairs. 5.

⁴²⁴ NICKSON 2014, 56.

⁴²⁵ Ezúton szeretném megköszönni Bács Zoltánnak, hogy a fejezet megírását személyes emlényeivel, fénnyképeivel segítette.

- BÁCS, Zoltán György (2010): Problemas comunes de las actividades informativas y de comunicación de las comunidades húngaras en el Uruguay y en el Paraguay durante los últimos cuatro años (Una experiencia personal). *Iberoamericana Quinceeclesiensis*, Vol. 8. 173–186.
- BARGENT, James (2016): Argentina, Paraguay Smugglers Use Drug Routes for Contraband Soybeans. *Insight Crime*, 2016. 11. 14. Forrás: www.insightcrime.org/news/brief/argentina-paraguay-smugglers-use-drug-routes-for-contraband-soybeans/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 10.)
- BARRIONUEVO, Alexei (2009): Energy Deal with Brazil Gives Boost to Paraguay. *The New York Times*, 2009. 07. 26. Forrás: <http://www.nytimes.com/2009/07/27/world/americas/27paraguay.html> Forrás: www.nytimes.com/2009/07/27/world/americas/27paraguay.html?mtrref=www.google.hu&gwh=039F9F1909CC02EAA4CD1F05C9DE5034&gwt=pay&assetType=REGI-WALL (Letöltés ideje: 2017. 12. 23.)
- Base de Datos de Historia Económica de América Latina. Montevideo–Oxford, MOxLAD.
- BENÍTEZ, Aldo (2017): La impune deforestación de Paraguay. *Connectas*. Forrás: www.connectas.org/la-impune-deforestacion-en-la-region-oriental/ (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)
- BLINN REBER, Vera (1988): The Demographics of Paraguay: A Reinterpretation of the Great War, 1864–70. *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 68, No. 2. 289–319. DOI: <https://doi.org/10.2307/2515516>
- BRAUDE, Wolfe – THANDRAYAN, Pearl – SIDIROPOULOS, Elizabeth (2008): *Emerging Donors in International Development Assistance: The South Africa Case*. The South African Institute of International Affairs.
- BTI (2016): *Paraguay Country Report*. Gütersloh, Bertelsmann Stiftung.
- COOK, Rob (2017): World Beef Exports: Ranking of Countries. *Beef Market Central*, 2017. 12. 17. Forrás: <http://beefmarketcentral.com/story-world-beef-exports-ranking-countries-146-106903> (Letöltés ideje: 2017. 12. 18.)
- Electricidad – generación. *Ministerio de Obras Públicas y Comunicaciones*. 2017. 02. 23. Forrás: www.ssme.gov.py/vmme/index.php?option=com_content&view=article&id=1216& (Letöltés ideje: 2018. 01. 21.)
- Exportación de energía eléctrica: Un hecho histórico. *Última Hora*, 2011. 02. 20. Forrás: www.ultimahora.com/exportacion-energia-electrica-un-hecho-historico-n404988.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 21.)
- FIG, David (1979): *South Africa's expanding relations with Latin America, 1966–1976*. Institute of Commonwealth Studies, Collected Seminar Papers 24. 151–152.
- GUEREÑA, Arantxa – RIQUELME, Quintín (2013): *The Soy Mirage. The limits of corporate social responsibility*. Oxford, Oxfam Research Reports.
- HANRATTY, Denis M. – MEDITZ, Sandra W. (1990): *Paraguay – a Country Study*. Washington D. C., Library of Congress.
- Informe 2017*. Buenos Aires, Corporación Latinobarometro.
- KOSZORÚS Oszkár (2015): Orosházától Paraguayig. Egy ismeretlen szobrász és festőművész: Kunos Ádám. *Orosházi harangszó*, pünkösöd. 10–11.
- La Corte ratifica absolución del ex presidente de la República. *Última hora*, 2007. 02. 20. Forrás: www.ultimahora.com/la-corte-ratifica-absolucion-del-ex-presidente-la-republica-n22078.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 12.)
- La expansión de la soja en Paraguay. *World Wildlife Fund*. Forrás: www.wwf.org.py/que_hacemos/proyectos/iniciativa_de_transformacion_de_mercados_mti/la_expansion_soja_en_paraguay/ (Letöltés ideje: 2018. 01. 20.)

- La infantilización de la pobreza: el 40% de los niños vive en hogares con un ingreso per cápita inferior a 21 mil guaraníes por día.* Universidad Católica “Nuestra Señora de la Asunción”. Forrás: www.universidadcatolica.edu.py/wp-content/uploads/2018/09/ucdoc_1500308619.pdf (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)
- Lugo: Cartes quiere comprar Paraguay. *ABC Color*, 2013. 10. 11. Forrás: www.abc.com.py/nacionales/lugo-cartes-quiere-comprar-paraguay-627499.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 23.)
- Mapa del sistema energético argentino, Energías de mi país. *Educ.ar*. Forrás: <http://energiasdemipais.educ.ar/mapa/#tab-hidraulica> (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)
- Migration and Remittances Factbook* 2016. Washington D. C., World Bank Group – KNOMAD.
- MILLER, Francesca (1991): *Latin American Women and the Search for Social Justice*. Hanover–London, University Press of New England.
- MORA, Frank O. – COONEY, Jerry Wilson (2007): *Paraguay and the United States: Distant Allies*. USA, University of Georgia Press.
- NICKSON, Andrew (2013): Paraguay: Brazil’s dirty little secret. *Open Democracy*. Forrás: www.opendemocracy.net/andrew-nickson/paraguay-brazil%E2%80%99s-dirty-little-secret (Letöltés ideje: 2017. 12. 11.)
- NICKSON, Andrew (2014): *La Guerra Fría y el Paraguay*. Asunción, El Lector.
- OECD (2016a): *Brazil*. Forrás: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/bra/> (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)
- OECD (2016b): *Paraguay*. Forrás: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/pry/> (Letöltés ideje: 2017. 12. 20.)
- OSAVA, Mario (2016): Soy Fuels Industrialization in Paraguay. *Inter Press Service*, 2016. 03. 23. Forrás: www.ipsnews.net/2016/03/soy-fuels-industrialisation-in-paraguay/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 20.)
- Paraguay. Country profile*. The World Bank. Forrás: http://databank.worldbank.org/data/Views/Reports/ReportWidgetCustom.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tab=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=PRY (Letöltés ideje: 2017. 12. 12.)
- Paraguay: 40 % de la población infantil vive en pobreza. *TeleSur Noticias*, 2017. 07. 26. Forrás: www.telesur.tv/news/Paraguay-40-de-la-poblacion-infantil-vive-en-pobreza-20170726-0024.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)
- Paraguay: Lugo rechaza enmienda para reelección presidencial. *TeleSur TV*, 2017. 03. 04. Forrás: www.telesur.tv/news/Paraguay-Lugo-rechaza-enmienda-para-reeleccion-presidencial-20170304-0005.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 22.)
- Paraguay Population Pyramid 2017*. Forrás: www.populationpyramid.net/paraguay/2017/ (Letöltés ideje: 2017. 11. 30.)
- Paraguay Remittances*. Forrás: <https://tradingeconomics.com/paraguay/remittances> (Letöltés ideje: 2017. 11. 30.)
- PENDLE, George (1967): *Paraguay. The Riverside Nation*. London, OUP.
- Piden que Paraguay militarice frontera con Brasil. *ABC Color*, 2012. 03. 12. Forrás: www.abc.com.py/nacionales/piden-que-paraguay-militarice-frontera-con-brasil-378490.html (Letöltés ideje: 2018. 01. 25.)
- PORTILLO TORALES, Yolanda (2012): Los crímenes de guerra del conde d’Eu. La evolución del derecho penal paraguayo en el castigo de los crímenes de lesa humanidad. *Revista Jurídica*, Vol. 2. 144–145.

- POTTHAST, Bárbara (2015): Mujeres cabeza de hogar y relaciones de género en Paraguay, siglo XIX y XX. In GHIRARDI, Mónica – VOLPI SCOT, Ana Silvia comp.: *Interpelaciones desde perspectivas Iberoamericanas a través de los casos de Argentina, Brasil, Costa Rica, España, Paraguay y Uruguay*. São Leopoldo, Oikos, Unisinos.
- RADVIN, Max (2017): Drug production is booming in Paraguay, and so is drug violence. *The Washington Post*, 2017. 08. 17. Forrás: www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/08/17/drug-production-is-booming-in-paraguay-and-so-is-drug-violence/?utm_term=.4f2642a83e5c (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)
- ROA BASTOS, Augusto (1977): Una isla rodeada de tierra. *El Correo de la Unesco*. Forrás: www.lacult.unesco.org/docc/oralidad_06_07_56-59-paraguay.pdf (Letöltés ideje: 2017. 12. 10.)
- ROJAS Mónika (2013): *Paraguayi magyarok – magyarok Paraguayban*. In BOKA László szerk.: *Esemény és narratíva. Történetiség – elbeszélés(ek) – interpretáció*. Budapest, Gondolat – Országos Széchényi Könyvtár. 314–320.
- ROJAS Mónika (2014): Hírünk a nagyvilágban – Kunos Ádám útja Orosházától Asunciónig. *Lazarillo*, 2014. 11. 24. Forrás: www.prae.hu/prae/lazarilloetc.php?menu_id=115&aid=310&type=2 (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)
- SCHEINRING Endre (2013): A brazil–paraguayi–argentín hármashatárterületen párhuzamosan jelentkező biztonsági kihívások. *Biztonságpolitika.hu*, 2013. 05. 06. Forrás: <http://biztonsagpolitika.hu/publikaciok-2013/scheinring-endre-a-brazil-paraguayi-argentini-harmas-hatarteruleten-parhuzamosan-jelentkezo-biztonsagi-kihivasok-2013-majus-6> (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)
- SCHEMO, Diana Jean (1998): In Paraguay Border Town, Almost Anything Goes. *The New York Times*, 1998. 04. 15. Forrás: www.nytimes.com/1998/03/15/world/in-paraguay-border-town-almost-anything-goes.html?sec=&spon=&scp=3&sq=paraguay%20Tajvan&st=cse (Letöltés ideje: 2017. 12. 10.)
- SCHEMO, Diana Jean (2006): Stroessner; Paraguay's Enduring Dictator, Dies. *The New York Times*, 2006. 08. 16. Forrás: www.nytimes.com/2006/08/16/world/americas/16cnd-stroessner.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)
- SCOTT Keltie, J. (1911): *Statesman's Year-Book*. London, Macmillan. DOI: <https://doi.org/10.1057/9780230270404>
- Social Panorama of Latin America 2017*. Briefing paper, UN-ECLAC.
- South American Countries Mineral Industry Handbook* (2015). Vol. 1. Washington D. C., International Business Publications.
- Stevia: Industrializarán producción con fuerte inversión. *La Nación*, 2017. 02. 14. Forrás: www.la-nacion.com.py/2017/02/14/stevia-industrializaran-produccion-fuerte-inversion/ (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)
- Taiwán celebra 60 años de amistad con Paraguay. *Nacional*, 2017. 10. 07. Forrás: www.ultimahora.com/taiwan-celebra-60-anos-amistad-paraguay-n111876.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 01.)
- TORBÁGYI Péter (2004): *Magyarok Latin-Amerikában*. Budapest, Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Alapítványa.
- UNODC and Paraguay launch \$10 million programme to combat drugs and crime. Forrás: www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2011/November/unodc-and-paraguay-launch-usdollar-10-million-programme-to-counter-drugs-and-crime.html (Letöltés ideje: 2017. 12. 22.)
- VINOCUR, John (1984): A Republic of Fear. *The New York Times*, 1984. 09. 23. Forrás: www.nytimes.com/1984/09/23/magazine/a-republic-of-fear.html?pagewanted=all (Letöltés ideje: 2017. 12. 10.)
- WEBBER, Jude (2009): Margarita Mbywangi. *The Financial Times*, 2009. 07. 04.

-
- Forrás: www.ft.com/content/1f4e11f4-6475-11de-a13f-00144feabdc0 (Letöltés ideje: 2017. 12. 12.)
- WHIGHAM, Thomas L.—POTTHAST, Barbara (1999): The Paraguayan Rosetta Stone: New Insights into the Demographics of the Paraguayan War, 1864–1870. *Latin American Research Review*, Vol. 34, No. 1. 174–186.
- WORKMAN, Daniel (2017): *Wheat exports by country. World's Top Exports*. Forrás: www.worldstopexports.com/wheat-exports-country/ (Letöltés ideje: 2017. 12. 08.)